Luchtfietserij

Leo Prick

Ewald Engelen verwijt de critici van de onderwijspolitiek niet alleen hun schrille toon, maar daarnaast ook de stelligheid waarmee zij oorzaken en gevolgen aan elkaar koppelen. Een opmerkelijk verwijt want dit zijn nou net de stijlkenmerken die het boekje ***Milde meritocratie*** zo weinig mild maken. Dit geldt vooral de tekstgedeelten die betrekking hebben op de selectie na de basisschool. (Een voorbeeld: ‘Onverbiddelijk, hardvochtig, eenzijdig, verschralend, segregerend en pervers - dat zijn de redenen waarom ik tegen vroege selectie ben.’) De oorzaak van deze onbezonnen toonzetting wordt de lezer duidelijk aan het slot, waar blijkt dat het de boosheid betreft van een liefhebbende vader om wat zijn dochter is aangedaan. Natuurlijk valt elke vorm van maatschappijkritiek uiteindelijk terug te voeren op de persoonlijke ervaringen van de betrokkene, maar die kunnen pas dienen als stof voor een essay wanneer zij voldoende zijn verwerkt. Zo lang dit niet het geval is, blijft het toontje onaangenaam schril.

Centraal in de tekst staat dus de selectie na de basisschool. Bepleit wordt die uit te stellen tot omstreeks het 16de levensjaar zoals dat ook in onder meer de Scandinavische landen het geval is. Het voorbeeld Scandinavië is bedoeld om aan te geven dat dit in principe ook in Nederland mogelijk moet zijn, en dat roept natuurlijk de vraag op ‘is dat ook zo?’ Leerlingen in heterogene groepen bijeen houden heeft ontegenzeggelijk sociale voordelen en zo lang de verschillen niet al te groot zijn, valt er ook wel een onderwijskundige mouw aan te passen. De vraag is dan ook niet of het goed is, maar of het in de Nederlandse situatie ook mogelijk is. Want als het niet kan, is alle gepraat en geschrijf erover luchtfietserij.

We kennen in Nederland een in principe vrije schoolkeuze. Ouders hebben heel wat te kiezen. In Amsterdam bijvoorbeeld montessori, christelijk in allerlei variaties, katholiek, islamitisch, joods, Steiner, open lucht of dalton, waarbij ik er ongetwijfeld nog een paar ben vergeten. Verder hebben alle basisscholen hun eigen karakteristieke kenmerken zoals meer aandacht voor creatieve vakken of juist duidelijk op de leervakken gericht, of eisen ze meer of minder discipline, worden de ouders meer of minder bij het schoolgebeuren betrokken, wordt er meer of minder

schoolgeld gevraagd, etc. Zo lang we deze variëteit wensen of accepteren, althans niet willen verbieden, zullen scholen een homogene bevolking hebben.

Uitstel van schoolkeuze en kinderen bijeen brengen in een middenschool verdient alleen de voorkeur als dit resulteert in een heterogene schoolbevolking. Dat is het geval in landen met veel Veluwe. Zoals de Scandinavische. In Frankrijk zien we dat de middenschool (collège) redelijk als zodanig functioneert op het platteland. In de grote steden daarentegen is de middenschool de onderbouw van òf mbo (lycée professionelle) òf havo/vwo (lycée générale).

In de Verenigde Staten zien we een middenschool (highschool) waar de hele buurt naar toe gaat. Althans in de vele gebieden waar de buurten homogeen zijn. Waar dit niet het geval is, is er de vlucht naar de privéscholen.

In veel landen zijn ouders verplicht hun kinderen naar de buurtschool te sturen. Hoog opgeleide ouders die dat niet willen, verhuizen naar een andere buurt, met als onwenselijk gevolg dat niet alleen de scholen, maar ook de buurten sociaal homogeen worden, of bedenken trucs zoals op papier scheiden en de kinderen elders inschrijven (trucs die ook bedacht worden tegen het Amsterdamse postcodebeleid).

Nederland is in feite één groot stedelijk gebied met een qua opleidingsniveau en etnische achtergrond zeer heterogene bevolking en daarom is het onzin de Nederlandse schoolsituatie te vergelijken met landen die veel platteland en een veel homogenere bevolking hebben. Uitstel van schoolkeuze resulteert dus niet in sociaal heterogene groepen. Daarmee is de sociale wenselijkheid als argument verdwenen. Rest de vraag of het onderwijskundig wenselijk is.

Of we dat nu prettig vinden of niet, duidelijk is dat veel leerlingen aan het eind van de basisschool niet meer zijn te motiveren voor langer theoretisch leren. Die willen meer praktijkonderwijs. Wie daar anders over denkt, raad ik aan een brugklas van een school voor praktijkonderwijs te bezoeken. Daarnaast zijn er leerlingen die dat juist graag willen. Die verschillen zijn er altijd geweest, maar zij zijn de laatste decennia wel veel pregnanter geworden. In ons streven naar gelijke kansen dienen we dan ook een andere politiek te volgen dan die van iedereen tot het 16de jaar bij elkaar houden. We moeten ons niet spiegelen aan andere landen, maar aan onszelf toen er nog geen sprake van was dat de selectie voor het voortgezet onderwijs meer werd bepaald door sociale achtergrond dan door de kwaliteiten van

de leerling, iets wat Nederland sedert enkele jaren door de OECD wordt verweten. En voordien dus niet. De vraag is dus wat er sedertdien is veranderd.

In het kader van de bezuinigingen op onderwijs is het streven erop gericht geweest leerwegen zo efficiënt mogelijk in te richten. De doorstroming van mavo naar havo en van havo naar vwo kost telkens een extra leerjaar en dus extra geld. Daarom is dit ontmoedigd door vanaf 1999 leerlingen te laten kiezen uit twee leerwegen met aan de ene kant het vmbo en aan de andere kant havo/vwo. Als gevolg van de samenvoeging van mavo en vbo tot vmbo is de doorstroming van mavo naar havo in eerste instantie, dat was in 2003 (het eerste eindexamenjaar vmbo), vrijwel tot stilstand gekomen. Nadien is deze weer geleidelijk aangetrokken, maar dat geldt vrijwel uitsluitend de mavo's die deel uitmaken van een school voor havo/vwo, de privéscholen (voor wie die samenvoeging buitengewoon lucratief is geweest) en, zij het in mindere mate, de zelfstandige mavo's. De mavo's die deel uitmaken van de omvangrijkere scholen voor vmbo kennen die mogelijkheid niet of nauwelijks. Die worden vooral bezocht door leerlingen uit de lagere sociale milieus.

Kortom, ook die doorstroming die nu ongeveer een kwart bedraagt van wat hij ooit geweest is, is als gevolg van de invoering van het vmbo,een op sociale achtergrond gebaseerde selectie geworden. Niet de selectie op 12-jarige leeftijd is pervers; de perversiteit schuilt in het definitieve karakter van de selectie. De doorstroming van mbo naar hbo werd door Ritzen ooit verboden en later, toen bleek dat we toch meer hbo-ers nodig hadden, werden mbo en hbo ineengeschoven waarmee een jaar werd bespaard. Inhoudelijk ging dit ten koste van de vakken die niet direct beroepsgericht zijn. Waarmee de algemene vorming van ook deze laatbloeiers als gevolg van hun sociale achtergrond verre achterblijft bij die van de leerlingen van de havo.

In het verleden ging 40% van alle leerlingen naar de mavo. Dat betrof zowel de betere leerlingen uit de lagere als de zwakkere leerlingen uit de middenklasse. Daarvan stroomde ongeveer een derde door naar de havo en vandaar vaak ook naar het vwo. Nu zien we dat leerlingen met dezelfde CITO-score afhankelijk van hun sociale achtergrond naar een school voor vmbo dan wel naar een mavo/havo/vwo-school gaan. En daarmee al op hun 12de zijn gedetermineerd. Nogmaals, niet de selectie op 12 jarige leeftijd is verwerpelijk, maar het feit dat het resulteert in een definitieve scheiding der geesten. Met als gevolg dat de mogelijkheid van sociale stijging die noodzakelijk is voor gezonde maatschappelijke verhoudingen, vrijwel is verdwenen.

Ten slotte nog een voorbeeld van de eerder door mij bekritiseerde stelligheid waarmee Engelen zijn opvattingen poneert: ‘Minstens zo kwalijk is de statische intelligentieopvatting die impliciet ten grondslag ligt aan het gebruik van de CITO-toets. Hoewel het CITO uitdrukkelijk ontkent dat de eindtoets een intelligentietest is, fungeert hij in de praktijk wel zo. De toets meet niet alleen de op dat moment bereikte leerniveaus, maar heeft volgens het CITO voorspellende waarde, wat suggereert dat aan toets en gebruik ervan wel degelijk de vooronderstelling ten grondslag ligt dat wat gemeten wordt iets te maken heeft met gegeven en onveranderlijke capaciteiten.’

Met zijn stelligheid wekt hij de indruk over een zekere testtechnische kennis te beschikken Maar wat hij hier stelt is kletskoek. De werkelijkheid is heel simpel: de beste voorspeller voor schoolsucces is schoolsucces. Hetzelfde geldt trouwens voor viool spelen, tekenen, turnen, voetballen en alle andere denkbare activiteiten waarbij aanleg en interesse een rol spelen.

Leo Prick, medewerker van NRC Handelsblad, studeerde Nederlands en psychologie, en promoveerde op een onderzoek naar de arbeidssatisfactie bij leraren. Binnenkort verschijnt van hem bij uitgever Mets & Schilt onder de titel Het Beste van Prick***een verzameling columns die betrekking hebben op onderwijs en gaan over kwesties die nog steeds actueel zijn en dat voorlopig ook nog wel zullen blijven.***